



BEAR IN MIND

IMAJTE **NA UMU** BITNI SMO ZA **VAŠU ŠUMU!**



Finansira
Evropska unija



Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

IPA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME
A BOSNIA AND HERZEGOVINA MONTENEGRO



NAŠA BASTINA

Krupne zvijeri



Mrki medvjed (*Ursus arctos*) © Nafarsha Babic



Mrki Medvjed

Ursus arctos

Mrki medvjed je sisar iz reda zvijeri (**Carnivora**), porodice medvjeda (**Ursidae**), roda medvjed (**Ursus**) i vrste smeđi medvjed (**Ursus arctos**). Smeđi medvjed je nekada bio rasprostranjen po cijeloj Evroaziji i Sjevernoj Americi. U Evropi nikada nije živio jedino na Islandu i na sredozemnim ostrvima Sardiniji, Korzici i Kipru.

Medvjedi su najveći kopneni svaštojedi. Na Balkanu odrasle ženke imaju prosječno 100 kg, a mužjaci 150 kg, ali poneki primjerci pređu i 300 kg. Tokom godine masa iste odrasle jedinke može odstupati više od trećine: najveća je u kasnu jesen pred brloženje, a najmanja početkom ljeta, odnosno krajem sezone parenja. Tijelo je pokriveno dugom dlakom i gustom poddlakom. Boja dlake pretežno je smeđa, a po ledima je često tamnija pa i crna. Vrhovi dugih dlaka znaju biti svijetlosivi.

Medvjedi oko 95% prehrambenih potreba zadovoljavaju biljnom hranom, a udio životinjskih bjelančevina sastoji se uglavnom od beskičmenjaka i lešina većih životinja. Od biljne hrane u proljeće i ljeti dominiraju zeljaste biljke i trave, ljeti se pridružuju razni mekani plodovi, a u jesen i žir bukve kao glavna hrana za prikupljanje zimskih zaliha potkožne masti. Zbog samo djelimične razgradnje tokom probave, medvjed izmetom pomaže širenju biljnih vrsta, prenoseći njihove sjemenke na velike udaljenosti.



plod šipurka, kojim se medvjedi često hrane u toku jeseni
© Marija Šoškić Popović

Mužjak medvjeda uglavnom živi sam, ženka sa mladima. Početkom decembra povlači se u unaprijed pripremljene brloge (pećine, pukotine u stijenu, veće šupljine u stablima). Mužjaci su sami u brlogu, kao i bremenite ženke. Tu provode vrijeme do proljeća (april – maj), u drijemežu, sa usporenim životnim funkcijama i redukovanim metabolizmom. Tjelesna temperatura mu je tada snižena, opada broj otkucaja srca a disanje postaje rjeđe.

Polnu zrelost dostižu u četvrtoj godini života. Pare se u periodu maj–jun. Ženka se pari svake druge godine. Oplodnju po pravilu vrši najjači mužjak. On može da oplodi i više ženki. Bremenitost traje 30–34 nedjelje. Ženka mlade rađa u brlogu. Na svijet donese 1–3 mečeta koji su vrlo mali, težine oko 500 grama, skoro goli i slijepi.

Staništa mrkog medvjeda su neprekidno područja bogata raznolikim biljnim pokrivačem u kojima su dostupnost hrane, mogućnost skrivanja i postojanje prostora za brloženje najvažnije osobine. Da bi ta područja zadovoljila sve životne potrebe medvjeda, moraju se sastojati od različitih tipova šuma, pri čemu presudnu ulogu imaju sastojine listopadnog drveća krupnog sjemena kao što su bukva, kesten, hrast itd. Dodatno, za medvjede je važna mogućnost kretanja u svim smjerovima, uključujući i zone sa različitim nadmorskim visinama, dok je za preživljavanje mladih u brlozima, tokom zime, neophodan mir u staništu.



medvjeđi brlog © Slaven Reljić



otisak šape medvjeda u prirodi © Slaven Reljić

Otisak šapa

Uglavnom se može vidjeti pet prstiju sa kandžama. Prema veličini otiska može se procijeniti i veličina medvjeda – veći medvjedi imaju veće šape i ostavljaju veće otiske. Stari otisci šapa zadnjih nogu nekad mogu izgledati kao otisci ljudskih stopala.

Izmet

Medvjedi izmet uglavnom ima promjer od 4 do 7 cm. Kako pada na pod tako se razlama na segmente i može imati tupe, odlomljene rubove te može biti na gomili. Izmet jako varira zavisno od toga šta medvjed jede u kojem dijelu godine.



izmet medvjeda © Marija Šoškić Popović



medvjed se češe o stablo © Slaven Reljić

Češanje o drveće

Medvjed se ponekad služi stablima kao „oglasnom tablom“ za obilježavanje teritorije. Uglavnom bira velika stabla u blizini puteva ili mjesta hranjenja. Grize ih, grebe ili se češe o njih. Na taj način na kori drveta ostavlja svoje dlake i svoj miris kako bi drugim medvjedima javio da je u blizini.

Šta ugrožava mrkog medvjeda?

Fragmentacija i degradacija staništa

Fragmentacija staništa medvjeda je jedna od glavnih prijetnji medvjedima u predjelima u kojima dominira čovjek. Kada se gustina ljudskih naselja, industrijskih područja i puteva povećava, staništa medvjeda su ili izgubljena ili ugrožena. Shodno tome, manji broj medvjeda može da živi u tim područjima i njihova sposobnost kretanja ili migriranja je smanjena. Ovo znači da je ukupan protok gena otežan i dugoročno postojanje medvjeda može biti ugroženo.



primjer fragmentacije © Marija Šoškić Popović

Smrtnost medvjeda u saobraćaju

Medvjedi često stradaju na autoputevima, cestama i željezničkim infrastrukturama prilikom prelaska u potrazi za hranom ili širenjem teritorija. Ovakvi susreti predstavljaju veliku opasnost za sve učesnike u saobraćaju. Jedinke nastradale u saobraćaju potrebno je bilježiti i unijeti u statistiku smrtnosti.



medvjed stradao u saobraćaju © Slaven Reljić

Loše prihvatanje od strane ljudi

Prihvatanje medvjeda od strane ljudi je ključno za njihov dugoročni opstanak. Kada se sukobi povećaju ili postanu teški, medvjedi se često uklanjaju iz područja u kojima ima lokalnog stanovništva. Najčešći uzrok sukoba ljudi i medvjeda je hrana iz antropogenih izvora. Iako su susreti medvjeda i ljudi rijetki, ponekad se pojave problematične jedinice koje su izgubile strah od ljudi i dolaze u blizinu naseljenih mjesta u potrazi za hranom. Zbog toga potrebno je pripaziti gdje se i na koji način odlaže otpad, te ga zaštititi i na taj način spriječiti da se medvjedi navikavaju na takve izvore hrane. Medvjedi često prčinjavaju velike štete na košnjacima i voćnjacima, a ponekad napadaju i domaće životinje ili prčinjavaju neki drugi vid štete. Napadi na ljude su rijetkost, ali zbog svoje veličine zadaju strah ljudima. Medvjedi su jako često žrtve krivolova iz raznih razloga (krzno, meso, trofeji..).



medvjeda i vučija koža na podu © shutterstock.com



Vuk

Canis lupus

Vuk predstavlja karnivornu i visoko mobilnu vrstu sa holarktičkom rasprostranjenošću, koja obuhvata različite tipove staništa, od tundri i tajgi na sjeveru do pustinja na jugu, što se može objasniti velikom ekološkom fleksibilnošću vrste. Progon je naročito bio intenzivan na prostoru zapadne i centralne Evrope. U južnoj i istočnoj Evropi lovni pritisak na vuka bio je znatno manji tako da je vuk opstao na daleko širem prostoru, prije svega, Karpata, Dinarida i Balkanskih planina. Nestanak vuka na većem dijelu njegovog historijskog areala ostavio je značajne posljedice na strukturu i funkcionisanje ekosistema koje je vrsta prethodno naseljavala.

Sivi vuk izgleda kao veći pas. Prosječna masa odraslog vuka iznosi oko 30 kg, dok najveći primjerci mogu biti mase do 50 kg. Ženke su u pravilu lakše i manje od mužjaka. Krzno vuka čine duge pokrovne dlake i vrlo gusta poddlaka. Dlaka je naročito duga na vratu gdje oblikuje tzv. grivu. Vukovi su bojom krzna prilagođeni staništu; tako na krajnjem sjeveru imaju blijedosivu do bijelu boju krzna, u pojasu šume mrku, tamniju boju i oštru dlaku, a crvenkastu boju i kratku dlaku u stepama i pustinjama. Oko usana nalazi se dlaka bijele boje, zbog koje je dojam da vuk ima osmijeh.

Vučji čopor je hijerarhijski ustrojen. Roditeljski par vukova je dominantan, dok ostali pripadnici čopora međusobno grade odnose nadređenosti i potčinjenosti. Dominantni vuk ili vučica odlučuje kada će čopor ići u lov, gdje će biti brlog, a i plijen jedu po hijerarhiji, slabije rangirani poslije jače rangiranih. Samo jedna vučica (dominantna) u čoporu može imati mlade, što je jedan od mehanizama samoregulacije veličine populacije vuka, a spriječeno je i parenje u srodstvu. Može se reći da vođenje čopora u vrijeme parenja preuzme vučica jer ona bira područje na kojem će se okotiti i na taj način određuje stanište i za ostale pripadnike čopora. Na odabranom području čopor ostaje sve dok mladi ne budu dovoljno veliki da mogu pratiti čopor.



Čopor vukova © shutterstock.com

Kako prepoznati prisutnost vuka?

Otisak šapa

Otisaci vučjih šapa veći su od otisaka šapa pasa, osim onih najvećih pasmina. Psi su genetski nasljednici vuka. Iako se mnogi pseći otisci mogu lako razlikovati od vučjih, neki psi ostavljaju otiske slične vučjima pa ih je nekad lako zamijeniti.



otisak vučije šape u prirodi © shutterstock.com

Vučiji izmet

Vučiji izmet uglavnom sadrži dlake, fragmente kostiju, intenzivan miris i druge znakove koji upućuju na prehranu mesojeda. Izmet odraslog vuka veličinom je sličan izmetu velikog psa, ali za razliku od psećeg koji je ujednačenije teksture i oblika, vučji izmet sadrži vidljive dlake ili fragmente kostiju.



vučji izmet © shutterstock.com



vuk koji zavija © shutterstock.com

Zavijanje vuka

Pripadnici čopora međusobno komuniciraju zavijanjem i tako se lakše okupljaju. Ono je i jedan od načina obilježavanja teritorija. Najčešće zavijaju neposredno po završetku lova kako bi se okupili. U sezoni parenja reproduktivni članovi čopora zavijanjem učvršćuju svoj dominantni status u čoporu. Vukovi zavijaju ljeti češće nego zimi, jer tada mlade vukove uče novim vještinama. Zavijaju uglavnom noću, a u kasno proljeće i početkom ljeta izbjegavaju zavijanje kako ne bi otkrili mjesto brloga u kojem su mladunci. Kada su gladni ili u lovu, vukovi ne zavijaju jer bi otkrili svoju prisutnost potencijalnoj lovinu.

Brlozi i ležajevi

Vuk preferira ležati ispod nekakvog zaklona, ali vukovi u suvim područjima odmaraće se i na otvorenom. Brlozi za vučiče uglavnom se prave tokom ljeta, i to tako da iskorišćavaju postojeća skloništa kao što su procjepi u stijenama, litice koje prave nadstrešnice ili rupe u zemlji pokrivene gustom vegetacijom.

Brlozi se uglavnom prave na par stotina metara od izvora vode i okrenuti su prema jugu kako bi ulazilo što više svjetla.



vučija jazbina © shutterstock.com

Šta ugrožava vuka

Netolerancija i čovjekov strah od vuka

Smatra se da je za vuka u Evropi glavna prijetnja nizak nivo opšteg prihvatanja. Vuk ponekad napada domaće životinje ako su one slabijeg stanja ili nikako zaštićene. To za vlasnike domaćih životinja ima i finansijske i emotivne posljedice koje često dovode do zahtjeva za povećanje lovnih kvota za odstrjel.

Predrasude, strah i nerazumijevanje vrste takode doprinose neprihvatanju vuka. Mnoge bajke i mitovi prikazuju vuka kao zlo i opasno stvorenje. Neki lovci smatraju da vuk ugrožava mogućnosti lova, dok drugi razumiju da vuk uglavnom lovi slabije ili bolesne životinje. Vuk je oportunist i odabirom slabijih i bolesnih jedinki životinje vuk pomaže u očuvanju vitalnosti populacije.



ubijeni vuk © shutterstock.com

Gubitak staništa

Još jedan rizik za vuka predstavlja zadiranje čovjeka u njegovo stanište i stanište drugih životinja. Ovo dovodi do fragmentacije staništa zbog čega vuk mora prelaziti autoputeve i puteve, pa se pojavljuje opasnost od sudara s vozilom.

Gubitak baze plijena

Vuku je za opstanak potrebno dovoljno prirodnog plijena, te je stoga neophodno dobro upravljanje divljači, koje treba uzeti u obzir prisutnost vuka i njegove prehrambene potrebe. Smanjivanje brojnosti srna i običnih jelena koji su glavni vučji plijen može dovesti do većeg broja napada vuka na domaće životinje, pa onda i više štete.



srndač © Slaven Reljić

Zašto je naše prisustvo dobro za prirodu?

Krupne zvijeri su grabljivci i stoga se nalaze na samom vrhu prehrambene piramide eko- sistema i igraju ključnu ulogu u regulaciji populacije divljači, uravnotežujući na taj način funkcionisanje prirodnih ekosistema. Neke krupne zvijeri su i strvinari pa imaju i sanitarnu ulogu u ekosistemu. S tim u vezi, neke vrste krupnih zvijeri koje su svaštojedi (na primjer mrki medvjed) putem svog probavnog ciklusa doprinose rasprostriranju sjemenki biljaka i voća te tako poboljšavaju vegetacijsku strukturu i raznolikost svog ekosistema.



medvjed u prirodi © shutterstock.com

Kako možemo doprinijeti lokalnim zajednicama?

Krupne zvijeri takođe mogu doprinijeti lokalnim zajednicama, naročito ako te zajednice imaju želju i mogućnost da se udruže sa nadležnim institucijama i stručnjacima za krupne zvijeri kako bi razvili zajednički plan upravljanja. Jedna od najvažnijih koristi je ekonomski podstrek koji za zajednicu mogu predstavljati krupne zvijeri – one čine neko prirodno područje još privlačnijim za turiste. Ekonomski podstrek od prisutnosti krupnih zvijeri može se ostvariti i posebnim označavanjem lokalnih poljoprivrednih proizvoda koji će onda privući nove posjetioce, amatere-istraživače prirode i kupce. To će imati pozitivan uticaj na „zeleni“ turizam tog područja.



proizvod sa oznakom medvjeda © shutterstock.com

Suživot ljudi i krupnih zvijeri je moguć!

Medvjed i vuk često u potrazi za hranom dolaze blizu ljudi. Ako je hrana dostupna i nezaštićena, mogu pokušati doći do nje i na taj način nanijeti štetu ljudima. Prave štetu na usjevima, lome košnice u potrazi za larvama i medom, napadaju stoku ili pse, a ponekad, ako su iznenađeni ili ako se osjećaju ugroženima, napadaju čak i ljude. Krupne zvijeri obilježava kulturna istorija straha i mržnje. To za posledicu ima da još uvijek postoje mnoge predrasude o njima koje često dovode do krivolova. U našem je zajedničkom interesu da očuvamo krupne zvijeri u prirodi za budućnost. Da bismo to učinili, moramo naučiti da dijelimo stanište sa njima!



edukacija mladih u prirodi © Igor Stojović

Edukacija

Krupne zvijeri, kao vrhunski grabljivci, neophodni su za održavanje prirodne ravnoteže među vrstama. Edukacija ima ključnu ulogu u dugoročnom očuvanju krupnih zvijeri, naročito kada je u pitanju obrazovanje djece u osnovnim i srednjim školama. Ona pomaže u produbljivanju znanja i razumijevanja o njima i važnosti njihovog očuvanja.

Sprječavanje štete

Na područjima na kojima su prisutne krupne zvijeri, sprječavanje štete jedan je od najvažnijih alata za dugoročno očuvanje njihovih populacija i takođe učinkovit način da se osigura sigurnost ljudske imovine i zaštiti lokalna poljoprivreda.

Nezaštićena ili neadekvatno zaštićena stoka i imovina može značiti lako dostupan izvor hrane za krupne zvijeri. U mnogim slučajevima takva oštećena imovina dovodi do sukoba između čovjeka i krupnih zvijeri.

Postoje mnogi i različiti načini kako ljudi mogu zaštititi svoju stoku i imovinu od krupnih zvijeri. Neki od najučinkovitijih pristupa su:

■ ZAŠTITA ELEKTRIČNIM OGRADAMA

Divlje životinje uglavnom su vrlo oprezne. Kada se nađu pred nepoznatom fizičkom preprekom, najprije je žele istražiti. Ako je riječ o električnoj zaštiti, prvi kontakt životinji nanosi veliku bol. Ovo negativno iskustvo kod životinje proizvodi osjećaj straha i ona ubuduće izbjegava zaštićeni prostor. Zaštita imovine električnim ogradama poznata je kao jedan od najpouzdanijih i najraširenijih načina za sprječavanje štete koju nanose krupne zvjeri.

Valja napomenuti da nisu svi pristupi učinkoviti. U mnogim slučajevima stoka je ograđena električnim ogradama koje imaju svega dvije ili tri žice pod naponom. Takvoj strukturi nije svrha da odbije potencijalne grabljivce od stoke, već da stoku zadrži u ograđenom prostoru. Da bi bila učinkovita, ograda bi trebala da bude takva da sprječava prolazak krupnih zvijeri preko, ispod ili kroz električnu ogradu. To se može postići pomoću visokih električnih ograda. Osim što pružaju učinkovitu zaštitu stoke, takve ograde su i mobilne zbog čega se njima može učinkovito upravljati na pašnjacima.

U slučaju trajnog ograđivanja većih pašnjaka ili stacionarnih košnica, električne ograde sa više žica takođe su se pokazale učinkovitima. Ograda mora čitavo vrijeme biti pod naponom. Pri postavljanju ograde sa više žica moramo biti svjesni da više žica znači više zaštite. Preporučuje se da takva električna ograda bude najmanje 150 cm visoka i da se sastoji od najmanje 5 žica pod stalno aktivnim naponom. Važno je ukloniti žice i stubove kad se pašnjak ne koristi kako bi se omogućio neometani prolaz divljim životinjama. Uklonite ogradu kad se ne koristi i ako nije pod naponom – tako se krupne zvijeri i druge divlje životinje neće naučiti da je zaobiđu ili da izgube strah od nje.



električna ograda © Igor Stojović

PASTIRSKI PSI

Prisutnost pastirskog psa je još jedna učinkovita mjera za sprječavanje štete koju krupne zvijeri mogu nanijeti stoci. Važno je razlikovati pse ovčare i pastirske pse. Psi ovčari usmjeravaju i vode stado, dok pastirski psi čuvaju stado od grabljivaca. Iako je u posljednjih nekoliko decenija praksa čuvanja stada s pastirskim psima gotovo izumrla, prostorna rasprostranjenost populacija krupnih zvijeri ponovo je dovela do vraćanja pasa kao dobrog rješenja za sprječavanje štete.



pastirski pas © Marija Soškić Popović

Pastirski psi imaju vrlo izražen instinkt za stado. Psi koji odrastaju uz stado doživljavaju stoku kao članove vlastitog čopora. Budući da ih doživljavaju kao „svoje“, zaštitnički su nastrojeni prema njima. Za učinkovitu zaštitu na pašnjaku potrebna su barem tri psa. Prisutnost više pastirskih pasa na pašnjaku podstiče ih da se ponašaju kao čopor i da sarađuju. Za maksimalnu sigurnost najbolje je uključiti i pastirske pse i električne ograde.

PASTIRSKO STOČARSTVO

S obzirom na to da su krupne zvjeri prirodno oprezne i uglavnom izbjegavaju susrete s čovjekom, zaštita i nadzor stada uz pomoć pastira još je jedna mjera za umanjivanje rizika od gubitka stoke zbog krupnih zvjeri koja se učinkovito primjenjuje vjekovima. Danas su pastiri uključeni samo u nekim dijelovima Evrope, uglavnom na Balkanskom poluostrvu i u nekim alpskim predjelima Italije, Švajcarske, Francuske. Uostalom, sprječavanje napada krupnih zvijeri nije njihov glavni zadatak. Pastir u prvom redu okuplja stada i usmjerava ih u staje.



pastir © shutterstock.com



kontejner osiguran od medvjeda © shutterstock.com

Upravljanje otpadom

Mrki medvjed vrlo je inteligentan i snalažljiv svaštojed koji brzo pronalazi dostupne izvore hrane. Ako takve izvore stalno pronalazi u blizini naselja, medvjed brzo gubi strah od čovjeka (navikava se na prisutnost čovjeka), ponekad čak i počne povezivati prisutnost ljudi s prisutnošću hrane. To dovodi do ozbiljnijih sukoba koji često rezultiraju odstrijelom problematičnog medvjeda.

Ako želimo spriječiti medvjede da dolaze u naselja, moramo im onemogućiti pristup hrani iz antropogenih izvora, kao što su komunalni otpad i ambalaža, ostaci za kompost i ostaci od klanja. Jedan od primjera dobre prakse ovakvog upravljanja otpadom je korišćenje kanti za otpad koje medvjed ne može otvoriti.

Izuzetno je važno znati da mi ljudi od medvjeda napravimo „problematične“ medvjede – i to tako što se ponašamo pogrešno i neodgovorno. Zato svaki pojedinac mora uraditi sve što je u njegovoj moći kako medvjedi ne bi zalazili u naselja. Pravilnim ponašanjem svako od nas utiče na to da medvjed izbjegava naselja i tako malom, ali plemenitom, ulogom doprinosi skladnom životu ljudi i krupnih zvijeri.

Odgovorni turizam

Turizam zasnovan na posmatranju divljih životinja tip je turizma koji se organizuje i sprovodi s ciljem posmatranja ili susreta s divljim životinjama. Razne vrste krupnih zvijeri zanimljive su velikom broju ljudi i stoga su one postale centralna tema raznih aktivnosti turizma zasnovanog na posmatranju divljih životinja.

Zbog sukoba ljudi i krupnih zvijeri, lokalna podrška za krupne zvijeri u početku može biti manjkava. Ipak, ekonomske koristi od turizma zasnovanog na posmatranju divljih životinja mogu povećati lokalnu podršku za očuvanje krupnih zvijeri. Turizam koji uključuje zvijeri može doprinijeti podizanju svijesti javnosti i promovisati očuvanje vrsta. On nudi i razne edukativne mogućnosti na lokalnom i međunarodnom nivou. Centri za posjetioce usmjereni na krupne zvijeri mogu pojačati turističko iskustvo, a prisutnost zvijeri može doprinijeti razvoju jedinstvenih turističkih iskustava. Prema tome, turizam može direktno ostvarivati prihode za rad na očuvanju krupnih zvijeri.

posmatranje medvjeda © Marija Šoškić Popović



posmatranje medvjeda



posmatranje medvjeda, © shutterstock.com

Zavisno od broja turista i tipu upravljanja turističkim aktivnostima, turizam zasnovan na posmatranju krupnih zvijeri može imati negativne posljedice za krupne zvijeri. Izloženost ljudskom ometanju može dovesti do poremećaja u rasprostranjenosti, razmnožavanju, pojedinim aktivnostima kod krupnih zvijeri i otežati im funkcionisanje u ekosistemu. Loše upravljanje turizmom koji uključuje krupne zvijeri može povećati broj sukoba ljudi i krupnih zvijeri.

Turistički vodiči koji se bave turizmom koji uključuje krupne zvijeri treba da se pridržavaju smjernica za odgovorni turizam zasnovan na posmatranju divljih životinja kako bi neželjene posljedice sveli na najmanju moguću mjeru, a indirektno pozitivne posljedice na očuvanje krupnih zvijeri maksimalno povećali. Grupe posjetioca treba da budu male i pod stalnim nadzorom kvalifikovanog vodiča. Vodiči treba posjetiocima da osiguraju smjernice za pravilno ponašanje u područjima u kojima žive krupne zvijeri. Konačno, kvalifikovani vodič ne garantuje samo sigurnost i ljudi i krupnih zvijeri, već i uspjeh posjeta i zadovoljstvo posjetioca tako što svojim gostima prenosi detaljne i tačne informacije o biologiji, ekologiji i ponašanju vrsta.

Šumske staze mogu biti i mjesto našeg slučajnog susreta....

Zahvaljujući svojim dobrim čulima, krupne zvijeri po pravilu uoče nas prije no što ih mi možemo vidjeti. Čim nanjuše čovjeka u blizini, nas-tojaće se udaljiti. Ali, ipak postoje neke situacije u kojima udaljavanje od čovjeka nije moguće. Ovi susreti uglavnom se događaju u proljeće i jesen kad su ljudske aktivnosti u prirodi na vrhuncu.

Takvi nenadani susreti najčešće se događaju kad je životinja iznenadena i nema priliku pobjeći. Iako postoji mogućnost da u prirodi sretnemo krupnu zvijer, važno je upamtiti da ih se ne treba bojati, samo treba da budemo oprezni i svjesni njihove prisutnosti.

Kako bismo u potpunosti izbjegli takve susrete, najbolje je u prirodi privlačiti pažnju na sebe. To možete tako što glasno razgovarate, zviždite, udarate štapom o debla u prolazu – jednom riječju, da proizvodite buku koja će upozoriti na vaše prisustvo.

Pri tome treba paziti da ne uznemiravamo druge stanovnike šume. Ako se susret s krupnim zvijerima ipak dogodi, važno je ostati što je moguće smireniji i zatim se polako početi udaljavati u smjeru iz kojeg ste došli. Ako nas je životinja uočila, trebamo pokušati da je dodatno ne uznemirimo – ako ostanemo mirni, povećavamo mogućnost da će životinja jednostavno otići od nas. Iako nam instinkt možda govori da trčimo, to se ne preporučuje jer bi brze i nepredvidive reakcije mogle izazvati životinju da potrči za nama. Ako uočimo životinju prije no što je ona nas primijetila, ne bismo joj se trebali više približavati ili joj smetati na bilo koji način.

Najvažnije kod susreta:

- Nemojte trčati, penjati se na drveće ili plivati, jer medvjed može sve te stvari bolje od nas. Medvjed može trčati brzinom do 50 km/h.
- Ako medvjed stane na zadnje noge, to znači da je znatiželjan, a ne da se sprema za napad.
- Ako mirnim glasom privučemo pažnju na sebe, medvjed će nas uočiti i udaljiti se.
- Direktni napadi medvjeda na čovjeka su rijetki, medvjed može napasti jedino ako se osjeća ugroženim
- Držite psa na povocu. Ako vaš pas naide na medvjeda, vjerovatno će pojuriti direktno na njega i dovesti ga do vas kad bude tražio sigurnost.
- Medvjed ponekad izvodi tzv. lažni napad: zalijeće se na nas bez namjere da nas zbilja napadne, samo da nas uplaši i otjera
- Vuk je vrlo plašljiva životinja, izbjegava čovjeka čak i kad je u čoporu.
- U poređenju sa medvjedom, susreti sa vukom su vrlo rijetki. Izuzetno dobra čula, naročito njuh, omogućavaju mu da se udalji od čovjeka puno prije potencijalnog susreta.



Ptice





Zašto je naše prisustvo važno za prirodu?

Ptice zauzimaju mnoge nivoe piramide ishrane, od potrošača srednjeg nivoa do vrhunskih predatora. Kao i druge životinje u prirodi, ptice pomažu u održavanju održivog nivoa populacije svog plijena i svojih predatora i, nakon smrti, obezbeđuju hranu za čistače i razlagače.

Mnoge ptice su važne u reprodukciji biljaka kroz ostvarivanje svoje uloge kao oprašivača ili raspršivača sjemena.

Neke ptice se smatraju ključnim vrstama jer njihovo prisustvo u (ili nestanak iz) ekosistemu indirektno utiče na druge vrste. Na primer, djetlići stvaraju šupljine u drveću koje zatim koriste mnoge druge vrste.

Život ptica i ljudi

Koristi koje nam ptice donose nisu samo kulturološke. One igraju ključnu ulogu u funkcionisanju eko-sistema, direktno utičući na ljudsko zdravlje, ekonomiju i proizvodnju hrane - kao i milioni drugih vrsta.



ptica sa insektom u kljunu



Pitanje zaštite ovih korisnih životinja postavljalo se mnogo ranije, prije više vjekova, kada su, posebno kod nas, dvije osnovne grane privrede, poljoprivreda i šumarstvo, pretrpjele neizmjerne katastrofe najezdama štetnih insekata i glodara. Veliki broj ptica hrani se insektima u njihovim različitim razvojnim stadijumima (jaja, larve, pa čak i lutke), a neki od njih inače nanose velike štete šumama i poljoprivrednim usjevima. Istraživanja su pokazala da ptice godišnje pojedu između 400 i 500 miliona insekata.



sova sa mišem u kljunu © shutterstock.com

Uloga ptica grabljivica u regulaciji populacije poljskih glodara je veoma značajna. Sova godišnje uništi oko 3000 miševa, mišar oko 10000.



Oprašivanje biljaka uz pomoć ptica © shutterstock.com

Njihova uloga kao oprašivača nam direktno koristi – oko 5% biljaka koje ljudi koriste za hranu i lijekove oprašene su pticama.

Na kraju, ptice se pojavljuju u drevnoj umjetnosti i mitologiji širom svijeta. Pjesma ptica obo-gaćuje prirodu za mnoge ljude, a posmatranje ptica je jedna od najbrže rastućih rekreativnih aktivnosti. Ptice su takođe bile primarna inspiracija za ljudski let.

Pogledajte, oslušnite, mi smo tu oko vas!



Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*) © Bor Mihelič

Jarebica kamenjarka

Alectoris graeca

Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*) je okrugla ptica veličine domaćeg goluba sa svijetlo sivim i smeđkastim leđima (u boji kamena) i blijedo ridim trbuhom. Generalno bijeli bokovi su prošarani crnim i ridim prugama. Ima crvene noge i kljun. Lice je potpuno bijelo, uokvireno crnim obodom. Njihovo perje u boji kamena ih čini izuzetno dobro kamufliranim i omogućava im da postanu jedno sa stijenama i gromadama njihovog staništa. Mogu da otrče prije nego se odluče da polete, ali kada su uznemirene, obično vrlo brzo lete nizbrdo uz zvižduk leta, vidljiv ridi rep i kompletno siva leđa i nestaju iz vida. Izuzetno su teritorijalne. Gnijezdi se u oskudno obloženoj strugotini zemlje.

Ova vrsta je endemska za Evropu, javlja se samo u Alpima, Apeninima, na Siciliji i Balkanu. Smatra se da njena brojnost umjereno brzo opada, posebno na Balkanu (uključujući Dinarske planine) na kojem se nalazi značajan dio populacije ove vrste i njenog rasprostranjenja, zbog gubitka staništa i pretjeranog lova. Najčešće je stanovnik na suvoj, otvorenoj i često brdovitoj teritoriji i koristi susjedna zimovališta sa boljom pokrivenošću grmljem i južnom ekspozicijom. Generalno, jarebica kamenjarka preferira otvorena, planinska staništa, sa travnatim busenjem, niskim grmljem ili raštrkanim četinarima, a više ih je u područjima sa tradicionalnim poljoprivredno-stočarskim aktivnostima gdje preferira kamenite padine i suva područja, ali u nekim regionima može se naći i na otvorenim, ravnijim površinama. Hrani se uglavnom raznim sjemenjem i nekim insektima.

Poslije kiše ove ptice se često mogu vidjeti kako se hrane na nekim ne često korištenim putevima ili stazama, izbjegavajući vlažnu travu i vegetaciju.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 2.000 - 5.000 gnijezdećih parova

Populacija u Crnoj Gori: 3.500 - 5.500 gnijezdećih parova, Piva (100-300 g.p.), Durmitor (100-150 g.p.).



Lještarka (*Bonasa bonasia*) © shutterstock.com

Lještarka

Bonasa bonasia

Lještarka je najmanja vrsta šumske koke, veličine čavke. Uobičajeno tamno smeđa, sa rumenim šarama paperja, sa sivkastim gornjim djelovima. Krila su braon sa bjeličastim donjim djelovima. Polijetanje je impulsivno sa tipičnim zvukom krila. Rep se tokom leta čini zaobljenim, uglavnom sive boje sa dobro vidljivom crnom trakom na kraju. Ovo je najvažnija identifikaciona oznaka za isključivanje drugih smeđih vrsta srednje veličine, poput šumske šljuke (*Scolopax rusticola*) koje mogu biti brojne u šumama tokom perioda jesenjeg monitoringa lještarka. Mala kresta na glavi, koja se podiže samo ako se ptica uznemiri, može se vidjeti samo u dobrim uslovima za posmatranje. Zov mužjaka sastoji se od karakterističnih ritmičnih tonova sa visokim notama, obično se ponavlja svakih 30 sekundi. Oglašavanje ženki je oštrije. Tipičan je takođe i poziv na uzbunu, brzo ponavljanje kratkih nota.

Lještarka je palearktička vrsta sa uglavnom borealnom rasprostranjenošću. Preferira više nadmorske visine, generalno od 1.000 m n.v. do linije drveća. Preferira mješovite i četinarske šume, a čini se da izbjegava čiste listopadne šume. Najgušće su naseljene zone u kojima su prisutni početni stadijumi sukcesije i granične zone između različitih tipova šuma. Gnijezdo je plitko, obloženo biljnim materijalom i dobro skriveno podrastom ili ispod korjenja srušenih stabala.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 2.000 - 5.000 gnijezdeih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 3.000 - 6.000 gnijezdeih parova, Piva (prisutna), Durmitor (min 290 - 580 g.p.).

Tetrijev gluhan

Tetrao urogallus

Gluhan je najveća vrsta tetrijeba sa snažno izraženim dimorfizmom kada su u pitanju boja i veličina. Mužjaci su mnogo veći, u prosjeku teški 4 - 5 kilograma, veličine domaće ćurke. Perje tijela je tamno sivo do tamno smeđe boje, perje grudi je tamno zeleno, metalnog sjaja. Rep je crn i zaobljen i tokom udvaranja tipično podignut i naduvan. Ženke su mnogo manje, teške upola manje od mužjaka. Perje na gornjim djelovima je smeđe sa tamnim i svijetlim prugama, na donjoj strani je svjetlije, do narandžaste boje. Nisu elegantni letači zbog tjelesne težine i kratkih, zaobljenih krila. Pri polijetanju proizvode tipičnu grmljavinsku buku. Zbog njihove veličine tijela i krila u rasponu izbjegavaju mlade i guste šume tokom ljeta. Tokom sezone udvaranja, mužjaci se okupljaju na izložbenim mjestima, takozvanim pjevalištima, koja su tradicionalna nalazišta koja se koriste dugi niz godina. Na samom početku zore mužjaci počinju sa predstavom sa drveta i kasnije nastavljaju udvaranje na tlu sa tipičnim držanjem tijela. Zvuk se sastoji od niza dvostrukih klikova poput padajuće ping-pong lopte, koji se postepeno ubrzavaju i praćeni su zvukom struganja. Zvuk je tih, teško se čuje dalje od 100 m.

Oni proizvode tipičan izmet, čiji je prečnik oko 1 cm i dužine 5 - 6 cm (ženski izmet je manji). Veći dio godine izmet je čvrste konzistencije i tipično zakrivljen.

Gluhani naseljavaju četinarske šume na većim nadmorskim visinama, normalno iznad 1.000 nmv, ali jezgra su između 1.300 m nmv i linije drveća.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 2.000 - 5.000 gnijezdećih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 3.000 - 6.000 gnijezdećih parova, Piva (prisutna), Durmitor (min 290 - 580 g.p.).

Tetrijev gluhan (Tetrao urogallus) © shutterstock.com





Patuljasta sova

Glaucidium passerinum

Patuljasta sova, koja je veličine čvorka (*Sturnus vulgaris*), je najmanja palearktička sova, ali je uprkos maloj veličini snažna. Preovladavaju smeđe boje perja sa malim bijelim tačkama koje su češće na leđima i oko očiju. Rep je blago tamniji od tijela sa uskim, bjeličastim prugama. Za sovu ima malu glavu, sa tipičnim bjeličastim obrvama i ne velike, žute oči. Nedostaju ušni čuperci, koje imaju mnoge druge sove. Na zadnjem dijelu vrata ima blijedu šaru na potiljku, koja stvara „lažno lice“ koje sprečava napad malih ptica sa leđa. Trbuh je uglavnom bijeli sa smeđim prugama i tačkama na bokovima.

Patuljasta sova je veličine između 15 i 19 cm, težine 50-77 grama, mužjaci su nešto sitniji. Oglašavanje mužjaka patuljaste sove je visokog tona. To je blagi zvižduk koji se ponavlja 6-7 puta u 10 sekundi, podsećajući na zimovku, a visočiji od oglašavanja čuka. Ženke proizvode vrlo tanak, razvučen poziv. Tipično je takođe i jesenje oglašavanje: serija od 5-10 oštih, glasnih, stisnutih zvižduka, sa rastućom visinom tona, karakterističan za oba pola.

Nastanjuje šume iznad teritorije najvišeg gnjezdilišta šumske sove (*Strix aluco*) - obično iznad 1000 mnv do linije drveća. U rijetkim slučajevima može gnijezditi niže, do 600 mnv u odgovarajućim četinarskim šumama.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 1.000 - 1.500 gnijezdećih parova..

Populacija u Crnoj Gori: 500 - 1.000 gnijezdećih parova, Piva (prisutna), Durmitor (57 - 114 gp).

Uralska sova

Strix uralensis

Velika vrsta sove, veličine uobičajenog mišara (*Buteo buteo*), sa primjetnim dugim repom i velikom, zaobljenom glavom bez ušiju. Krug na licu (maska) je jasno vidljiv, obično blago siv. Oči su crne i dobro su uočljive na maski. Kljun je obično dobro vidljiv i žućkast. Perje je blijedo sivo ili sivo-smeđe i obično bleđe od onog kod planinske kukumavke, sa vidljivo prošaranim grudima i bokovima. U dinarskoj podpopulaciji su prisutne i tamne morfe, koje mogu biti ujednačeno tamno smeđe, ali ponovo sa jasno vidljivim žutim kljunom. Varijacija između normalnih svijetlih i mračnih melanističkih jedinki takođe se javlja. Oglašavanje mužjaka je duboko zviždanje, obično sa otprilike 3 - 5 sekundi pauze između prvog i drugog dijela oglašavanja. U mirnim noćima je čujno i do 2 km.

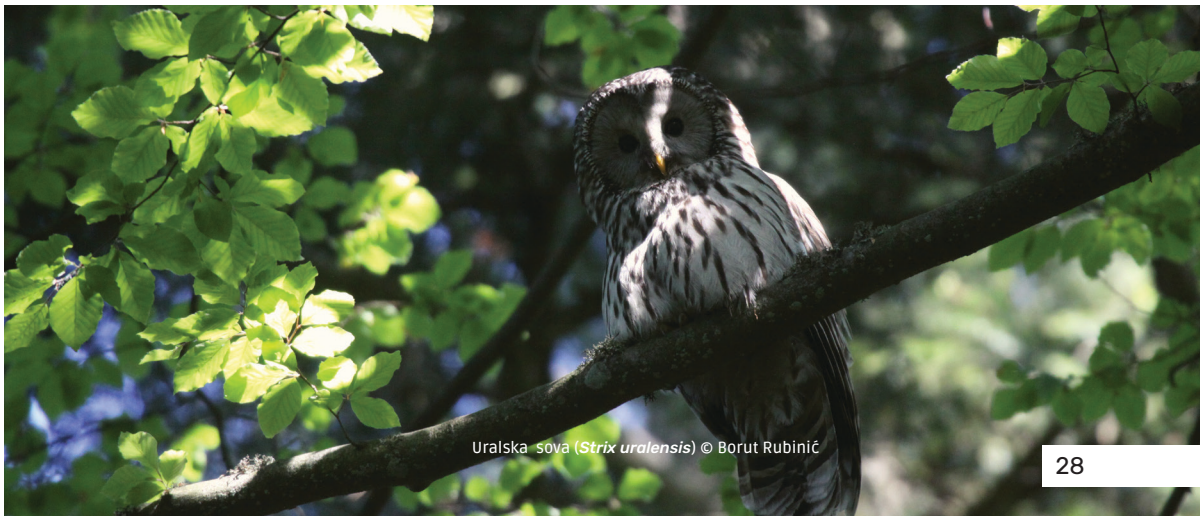
Ženka ima čujniju promuklu verziju poziva. Ponekad oba pola proizvode brze serije od 4 - 8 dubokih zvižduka. Ženska verzija je oštrija.

Uralska sova je lokalno veoma zastupljena u raznim tipovima starih šuma, sa većinom populacije smještenom u mješovitim starim jelovim i bukovim šumama dinarskog regiona. Koristi uglavnom staru i zrelu šumu. Može se naći i u uzgajanoj šumi sa visokim udjelom starijih, zrelih sastojina.

Najbolja područja za pojavu ove vrste su, međutim, u najudaljenijim listopadnim i mješovitim šumama na koje je šumarstvo najmanje uticalo. Vrsta izbjegava strme padine i ljudska naselja. U mozaičnom ili otvorenom zemljištu može se naći samo van sezone gniježđenja, posebno tokom zime, kada se može vidjeti više jedinki i u nizijama. Ptica je stanicarica i izrazito teritorijalna. Sezona gniježđenja traje od februara do jula. Gnijezdi se u velikim rupama na drvetu, na vrhu slomljenog drveća i u velikim svijenim gnijezdima drugih vrsta.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 200 - 400 gnijezdećih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 50 - 100 gnijezdećih parova, Piva (min 5 gp), Durmitor (min 5 gp).



Uralska sova (*Strix uralensis*) © Borut Rubinić



Gačasta (planinska) kukumavka

Aegolius funereus

Planinska kukumavka je mala sova (veličine kosa (*Turdus merula*)) bez ušastih čuperaka i dobro vidljive facijalne maske, nalik „iznenađenom“ izrazu lica. Boja široko varira od jedinke do jedinke, gdje su neke ptice crvenkasto-smeđe, dok su druge sivkaste. Facijalna maska je bjeličasta, okružena tamnim obodom sa malim bijelim tačkama, naročito na vrhu glave. Oči su blijede do svijetlo žute, kljun je svijetlo žućkast. Gornji djelovi su tamno smeđi sa podebljanim bijelim tačkama. Donji djelovi su prljavo bijeli, sa širokim prugama tamnosmeđe boje, gušćim na grudima. Rep je kratak, braon sa 4-5 bijelih pruga. Noge i stopala su prekriveni perjem bijele boje.

Najčešći glas je teritorijalno oglašavanje/pjesma mužjaka, koji se veoma razlikuje od jedinke do jedinke. Mužjaci se intenzivno oglašavaju u sezoni gniježdenja samo dok su bez para, nakon toga su mnogo tiši. A veoma važan i uobičajen poziv je takode snažan bič- zvuk, koji se koristi za alarm ili poziv na agresiju.

U svom glavnom sjevernom staništu planinska kukumavka naseljava uglavnom smrčeve šume, ali u planinskim područjima centralne Evrope mogu se naći i u mješovitim i listopadnim šumama na većim nadmorskim visinama, obično od 1.000 m n.v. do linije drveća. Idealne šume su sa starim, zrelim sastojinama sa otvorenim prizemnim slojem bez guste vegetacije. Planinske kukumavke se gnijezde u šupljinama drveća koje pravi crna žuna (*Driocopus martius*).

Populacija u Bosni i Hercegovini: 1.500 - 2.500 gnijezdećih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 600 - 1.200 gnijezdeih parova, Piva (6 - 12 g.p.), Durmitor (108-217 g.p.).

Planinski djetlić

Dendrocopos leucotos

Planinski djetlić je najveći poznati djetlić na zapadnom palearktiku. Perje je slično velikom djetliću, ali češće sa bijelim rešetkama preko krila nego sa mrljama, i bijelim donjim dijelom leđa. Mužjak ima crvenu krunu, a ženka crnu. Dobovanje mužjaka može biti vrlo glasno i podsjeća na dobovanje crne žune. Oglašavanje uključuje meki kvik i duži kvik. Oba pola dobuju.

Planinski djetlić se javlja u šumama širokog lišća. Koristi stare sastojine i zrele, ali relativno otvorene listopadne i mješovite šume sa velikim udjelom oborenog drveća. Na zapadnom Balkanu je gotovo isključivo vezan za dinarske šumske zajednice bukve i srebrne jele - *Omphalodo-Fagetum*.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 300 - 600 gnijezdećih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 2.400 - 4.800 gnijezdećih parova, Durmitor (97 - 194 gp), Piva (51 - 103 gp).





Troprsti djetlić

Picoides tridactylus

Troprsti djetlić je samo malo manji od velikog djetlića (*Dendrocopos major*), ali je prepoznatljiv zbog svog tamnog izgleda. Odrasla jedinka ima crno-bijelo perje, dok mužjaci imaju žutu krunu. To je jedina vrsta djetlića bez crvenog perja. Često je teško vidjeti žuti vrh glave mužjaka, pa imamo utisak da su ptice potpuno crno-bijele. Imaju crna krila i zadnjicu, a bijele su od grla do trbuha. Bokovi su bijeli sa crnim prugama. Leđa su bijela sa crnim prugama, a rep je crn sa bijelim spoljašnjim perjem prošaranim crnom. Njegov neupadljivi „čik“ zov nije baš glasan i zvuči slično (malo mekše) kao zov velikog djetlića.

Rasprostranjenost troprstog djetlića u velikoj mjeri odgovara rasprostranjenosti smrče. Izvan borealnih područja vrsta se javlja uglavnom iznad 1.000 mnv, većinom između 1.400 i 1.500 mnv. Generalno, nije ograničen nadmorskom visinom, već prikladnim tipovima šuma - četinarskim šumama sa velikim udjelom suvog drveća.

Populacija u Bosni i Hercegovini: 250 - 400 gnijezdećih parova.

Populacija u Crnoj Gori: 1.300 - 2.600 gnijezdećih parova, Durmitor (243 - 485 g.p.), Piva (55 - 111 g.p).

Šta nas ugrožava?

Uništavanje staništa

Najveća prijetnja ionako ugroženim vrstama ptica je uništavanje i fragmentacija staništa. Uništavanje staništa (naziva se i gubitak staništa i smanjenje staništa) proces je kojim prirodno stanište postaje nesposobno podržati svoje autohtone vrste. Gubitak šuma, ravnica i drugih prirodnih sistema usljed intenzivne poljoprivrede, rudnika i urbanizacije, isušivanje močvara i sječa drva smanjuju potencijalno stanište za mnoge vrste.

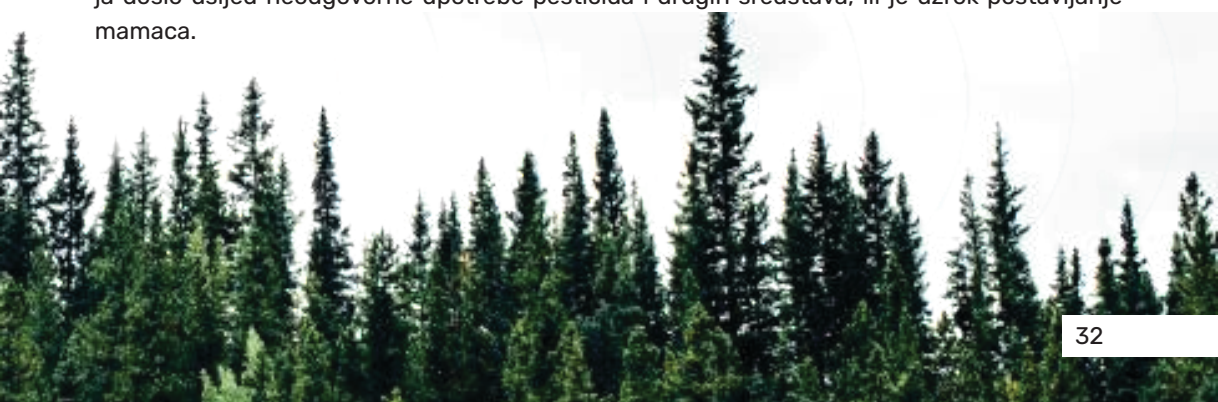
Uz to, preostali djelovi staništa često su premali ili fragmentirani izgradnjom puteva ili drugih takvih barijera zbog kojih populacije na ovim usitnjenim 'ostrvima' postaju ranjive na lokalno izumiranje. Uz to, mnoge šumske vrste pokazuju ograničene sposobnosti širenja i zauzimanja novih fragmenata šume. Oko 82% ugroženih vrsta ptica značajno je ugroženo gubitkom staništa.



posječena stabla © Marija Šoškić Poipović

Trovanje ptica

Uzroci trovanja ptica su raznoliki, ali prema različitim okolnostima pod kojima do ove pojave dolazi, slučajevne trovanja možemo podijeliti na: direktna i indirektna trovanja, kao i namjerna i slučajna trovanja. Prva podjela odnosi se na to da li je ptica konzumirala zatrovan mamac ili sjeme, ili je do trovanja došlo preko plijena. Druga podjela odnosi se na to da li je do trovanja došlo usljed neodgovorne upotrebe pesticida i drugih sredstava, ili je uzrok postavljanje mamaca.



Različiti su povodi i okolnosti pod kojima dolazi do namjernog trovanja ptica i drugih životinja: trovanje ostalih životinja (domaćih i divljih), pojave nekontrolisanih smetlišta životinjskog otpada i napadi predatora na divljač i domaće životinje. Same ptice mogu biti primarni cilj namjernog trovanja (npr. golub namazan otrovom pušten kao mamac za ptice grabljivice), ali stradaju i od mamaca koji su postavljeni za druge životinje.

Upotreba otrovnih materija za postavljanje mamaca predstavlja ozbiljnu opasnost, ne samo po divlje ptice i prirodu, već i po zdravlje i bezbjednost ljudi!



otrovana ptica © Marija Šoškić Popović

Elektrokucija i kolizija



gnijezdo na električnom stubu © Marija Šoškić Popović

Elektrčni stubovi, žice, i objekti za transformaciju napona su, od početka procesa globalne elektrifikacije, nezamenjivi strukturni elementi staništa ptica. Veoma veliki broj vrsta ih koristi za zadržavanje, osmatranje okoline u svrhu lova, gniježđenje i odmor. U nekim slučajevima, u ogođenim ravničarskim staništima, to su jedini istaknuti elementi na koje ptice slijeću. Do elektrokucije dolazi kada ptica djelovima svog tijela koji nisu pokriveni perjem, koje se ponaša kao izolator (noge, glava, područje oko kljuna, karpalni zglobovi) istovremeno dodirne dva naelektrisana voda („faze“) ili vod i uzemljenje, stvarajući „put“ kojim električna energija putuje od jedne do druge tačke kontakta, što rezultira pojavom kratkog spoja. To se obično dešava prilikom uzlijetanja ili slijetanja na električne stubove. Do elektrokucije može doći i kada materijal koji ptice koriste za gnijezdo premosti prostor između vodova ili voda i uzemljenog stuba, zatvarajući tako strujni krug.

Kolizija podrazumijeva sudar ptica sa vodovima elektroenergetske mreže. Dešava se zbog toga što ptice u letu ne vide električne vodove, ili ih vide prekasno da bi ih mogle izbjeći. Ptice koje se sudare sa električnim vodovima uginu odmah, ili od povreda koje zadobiju pri padu. Prvi podaci o stradanju ptica u sudaru sa električnim vodovima datiraju iz 19. vijeka, a danas svake godine širom svijeta na ovaj način stadaju milioni ptica. Kolizija je jedan od značajnih faktora lokalnog smanjenja populacija ugroženih vrsta. Posebno su ranjive migratorne vrste, vrste koje imaju dug životni ciklus i ograničeno geografsko rasprostranjenje, a nalaze se u područjima u kojima je podignuta loše isplanirana elektroenergetska mreža.

Iako od elektroekucije strada manji broj vrsta i manji broj jedinki nego od kolizije, uglavnom se radi o rijetkim vrstama ili vrstama koje imaju mali broj potomaka po generaciji. Zato se elektroekucija smatra glavnim uzrokom smanjenja brojnosti ugroženih vrsta i može dovesti do drastičnog smanjenja veličine populacija ili lokalnog ili regionalnog izumiranja.



ptica stradala od kolizije © Marija Šoškić Popović

U tom smislu su monitoring, međusektorski dijalog i zajednička rješenost za rješavanje ovog problema, ali i razmjena iskustava među stručnjacima, izuzetno važni koraci, koji mogu da doprinesu manjoj ugroženosti ptica i većoj stabilnosti distributivnog sistema.

Nezakonit lov i nezakonito hvatanje i držanje ptica

Krivolov je ilegalan način lova, počinjen od strane lovaca sa važećom lovnom dozvolom za tekuću sezonu, tokom kog se ptice ubijaju izvan propisane lovne sezone ili pomoću nedozvoljenih sredstava kao što su puške petometke i elektronske vabilice. Ptice se ilegalno ubijaju i tokom lovokrade u kojoj učestvuju lica koja nisu registrovani lovci.

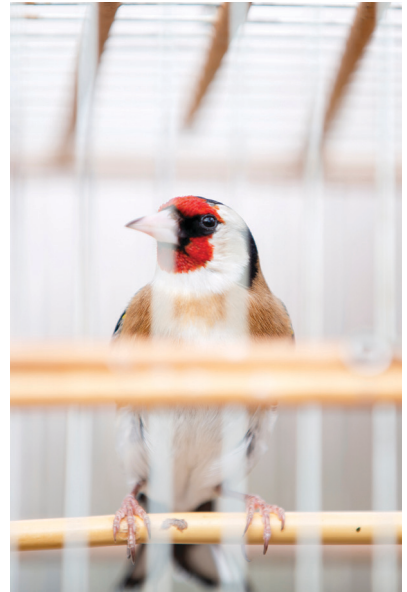
Nedozvoljeni lov može dovesti do različitih posljedica u lovištima, a u slučaju značajnih aktivnosti može dovesti i do poremećaja odnosa u prirodi. Isto tako, može doći i do različitih nesreća u vidu ranjavanja ili čak smrtnih slučajeva i kod ljudi. Za takve aktivnosti odnosno prekršaje postoje prekršajne i krivične odredbe u zakonskoj regulativi.



primjer krivolova © Marija Šoškić Popović

Meta krivolova su sve vrste ptica – od velikih grabljivica do malih pjevačica. Razlozi za krivolov su različiti: prodaja ili šverc na crnom tržištu, ubijanje zbog trofeja ili čak iz čiste objesti.

Pored krivolova, ozbiljan problem za opstanak mnogih vrsta ptica u prirodi predstavlja i nezakonito hvatanje i držanje u zarobljeništvu. Nezakonito hvatanje ptica podrazumijeva različite aktivnosti koje dovode do nezakonitog uzimanja živih jedinki divljih vrsta iz prirode zarad njihovog držanja u zatočeništvu, nezakonite prodaje ili ubijanja. Divlje ptice se hvataju uz pomoć klopki, mreža, lijepka i drugih zakonom nedozvoljenih sredstava, a nažalost veliki broj tek uhvaćenih jedinki uginu usljed povreda i stresa. Hvatanjem živih ptica u prirodi posebno se ističu odgajivači divljih ptica pjevačica (tzv. „štiglicari“), ilegalni sokolari i golubari. Najčešće nezakonito uhvaćene ptice pjevačice su iz porodice zeba (*Fringillidae*): štiglic (*Carduelis carduelis*), konopljarka (*Linaria cannabina*), čižak (*Carduelis spinus*), itd. Hvatanje i držanje ptica u zatočeništvu znatno skraćuje njihov vijek zbog ograničenog kretanja, loše ishrane, usiljenog razmnožavanja i uznemiravanja itd.



ptica u kavezu © shutterstock.com

Kako nam možete pomoći?

- Bez odlaganja prijavite svaki vid zločina nad divljim pticama policiji, ekološkoj ili lovnoj inspekciji, lovočuvarima, nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ptica (Centar za zaštitu i proučavanje ptica u Crnoj Gori, Naše ptice u Bosni i Hercegovini).
- Ako je slučaj zabilježen u zaštićenom području, prijavite ga upravljaču tog zaštićenog područja i njegovoj čuvarskoj službi.
- Ukoliko ste u mogućnosti, fotografirajte ili snimite krivično djelo i prestupnike, njihova vozila ili pse ukoliko ih posjeduju, ali strogo vodeći računa o sopstvenoj bezbjednosti, bez ulaženja u svađu sa naoružanim osobama.
- Izbjegavajte proizvode koji potiču od divljih ptica (preparirane jedinke, perje, jaja, ostale djelove tijela).

Hvala što čuvate naš zajednički dom!



Park prirode „Blidinje“

Park prirode „Blidinje“ nalazi se u Hercegovini, u sjevernoj zoni Dinarida, sjeverozapadno od Mostara, na desnoj obali Neretve. Na istoku je ograničen klisurom Neretve, na sjevernoj strani kanjonom rijeke Doljanke, a na južnoj kanjonom rijeke Drežanke. Park se prostire na površini od 358 km², a obuhvata područje planinskih lanaca Čvrstica, Čabulje i Vrana.

Zbog svojih povoljnih geomorfoloških karakteristika i impresivnih pejzaža, Blidinje je proglašeno Parkom prirode 1995. godine. Glavni motivi za uspostavljanje Parka prirode „Blidinje“ nalaze se u raznim endemskim biljkama, raznolikosti životinjskog svijeta koji naseljava prelijepu šumu, strme litice, duboke ponore, živjeti slobodno da bi se razvijali po zakonima prirode, daleko od uticaja čovjeka.

Park prirode Blidinje pokriva većinu masiva: planinu Čvrstica, planinu Vran, doline Dugo polje i krajnje zapadne dijelove masiva Čabulje. Ovo je područje visokogorskih karakteristika od 1000 m do 2228 m. Blizu 40% površine parka pokriveno je šumom. Središnjim dijelom parka dominira prelijepo prostranstvo - Dugo polje, tipična zatvorena kraška depresija. Ima oblik poslužavnika, dugačak je oko 12 km, širok od 2 do 3 km i nalazi se na nadmorskoj visini od 1250 m. Park prirode „Blidinje“ dobio je ime po jezeru Blidinje koje se nalazi na dnu Dugog polja, na nadmorskoj visini od 1184 m. Prosječna površina jezera je 3,2 km² sa relativno malom dubinom. Voda u jezero dolazi prvenstveno iz okoline.



NP Sutjeska

Nacionalni park „Sutjeska”

Nacionalni park „Sutjeska” je najstariji i najveći nacionalni park u Bosni i Hercegovini, koji je po svojim prirodnim vrijednostima i ljepotama biser Bosne i Hercegovine. Obuhvata područje Sutjeske sa strogim prirodnim rezervatom Perućica, djelove planina Maglič (2386 m - najviši vrh u BiH), Volujak, Vučevo i Zelengora. Zahvaljujući izvanrednim prirodnim vrijednostima i njihovom očuvanju, NP „Sutjeska” je od 2000. godine uključen u II kategoriju IUCN (Odeljenje za prirodu i prirodne resurse UN-a).

NP „Sutjeska” je najraznolikiji kompleks ekosistema na teritoriji BiH i jedan od najraznovrsnijih na području jugoistočne Evrope. Čitavo područje parka odlikuje se izuzetnom ljepotom i raznolikošću pejzažnih oblika - od dolina, gustih šumskih kompleksa, planinskih pašnjaka do visokih planinskih masiva. Na Zelengori postoji osam ledničkih jezera - „planinskih očiju”, a ono što takođe karakteriše ovo područje su duboki kanjoni Sutjeske, Hrčavke i Jabučnice, bistre planinske rijeke bogate rječnom pastrmkom. To je veoma vrijedan i bogat bazen divljih životinja i rijetkih biljnih vrsta, od kojih su mnoge endemske. U samom srcu parka nalazi se i strogi prirodni rezervat Perućica (1434 ha), najpoznatija i najveća prašuma u Evropi, u kojoj je od uspostavljanja nacionalnog parka strogo zabranjena bilo kakva ljudska intervencija.

Naučna i obrazovna vrijednost drevne šume Perućice, smještene u okviru parka, poznata je od 1956. godine, a park je pod zaštitom UNESCO-a. Razvoj NP „Sutjeska” u prošlosti uglavnom se zasnivao na istorijskim događajima iz Drugog svjetskog rata. U znak sjećanja na bitku na Sutjesci, šezdesetih godina 20. vijeka u parku su i oko njega postavljeni brojni spomenici. 1971. godine na Tjentištu je podignut memorijalni kompleks. U NP Sutjeska, kao i u njegovoj okolini, postoji veliki broj arheoloških nalazišta, etničkih i istorijskih karakteristika. Ovo kulturno istorijsko nasljeđe pruža uvid u povezanost prirode i ljudske kulture.

Park prirode „Piva”

Park prirode „Piva” nalazi se na sjeverozapadu Crne Gore, pokrivajući 39% teritorije opštine Plužine. Površina parka je 32.477,9 ha. Ovaj park je nevjerovatno bogate prirode sa raznolikim terenom u kojem većinu zauzimaju planine prekrivene travom i šumom, praćene zadivljujućim kanjonima rijeka Tare, Pive, Sušice i planinskih jezera, (takozvane šumske oči) Stabanjsko i Trnovačko

Više od 20 malih sela upotpunjuje živopisne pejzaže ovog parka, savršeno smještenih u prirodnom okruženju, sa arhitektonskim detaljima starog stila i tradicionalnim katunom. Ova sela nude najbolje obrazovanje o istoriji, kulturi i tradiciji ovog dijela Crne Gore. Priroda je bila veoma darežljiva prema ovom dijelu zemlje i dom je najrjeđih kolekcija zaštićenih vrsta faune i flore.

Klimatski uslovi ovog regiona rezultiraju raznim vrstama ekosistema i staništa. Topao vazduh iz Sredozemlja omogućava da mediteranska flora i fauna cvjeta duž kanjona i rječnih dolina, naročito rijeka Tare i Pive, a na vrhu planina postoje alpski klimatski uticaji.

Park prirode Piva ima preko 1.500 rijetkih ili ugroženih biljnih vrsta. Lokalno stanovništvo povremeno uspješno koristi ove biljke u medicinske svrhe ili čak kao hranu. Postoji više od 200 vrsta pečurki, a mnoge od njih se koriste u ishrani. Flora se sastoji od šuma bijelog i crnog bora, bukve, jele, javora i smrče.

Park prirode „Piva” dom je divljih svinja, jelena i mrkog medvjeda. Rijeke Tara i Piva izuzetno su bogate pastrmkom, lipljenom i mladicom.

Smješten u sred parka, zapanjujući mali grad Plužine, na obalama vještačkog jezera Piva, okružen je spektakularnim planinama i vrhovima brda. Da bi se stvorilo jezero, izgrađena je brana na rijeci i još uvijek se koristi za proizvodnju električne energije. Ova brana je jedna od najzanimljivijih turističkih tačaka u parku. Nakon izgradnje brane Mratinje, ljudi su preselili grad Plužine na novo mjesto 1967-1975.





NP Durmitor © Marija Šoškić Popović

Nacionalni park „Durmitor“

Nacionalni park „Durmitor“ je smješten na širokom planinskom području u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore, okružen rijekama Pivom i Tarom i ima 23 planinska vrha preko 2300 mnv. Park je velik 39000 ha i uključuje 82 km kanjona Tare sa nadmorskom visinom od 1600 m iznad nivoa rijeke.

Regija Durmitora je najvažniji dio Dinarskog planinskog vijenca, koji se odlikuje visokim vrhovima, obilnim šumama i dubokim klisurama. Kanjon Tare je najveći u Evropi i ima preko 1500 vrsta biljaka i 130 vrsta ptica. U parku postoji 17 ledničkih jezera, a najviši vrh je Bobotov kuk (2522 m). Od 1980. godine park i kanjon Tare su pod zaštitom UNESCO-a. 1977. kanjon je proglašen svjetskim ekološkim rezervatom. Sedam zona parka spada u posebna zaštićena područja: Nesječena šuma jele, Crni bor kod Crne pode, Kanjon Sušice, Region jezera Barno, Region Zabojskog jezera, Kanjon Tare, Rječni tok.

Na području Durmitora živi najveći broj jedinki od 314 zaštićenih životinja u Crnoj Gori, uključujući 163 vrste ptica.

Rekreacija ima važno mjesto među aktivnostima u Nacionalnom parku „Durmitor“. Staze za planinarenje, alpsko i nordijsko skijanje, splavarenje rijekom Tarom, ribolov, kampovanje i posjete autobusom ili automobilom dostupni su vam u bilo kom trenutku.

Kraljevina Crna Gora stavila je Crno jezero i rijeku Taru pod kraljevu zaštitu. Skupština Republike Crne Gore je 6. septembra 1952. godine proglasila planinu Durmitor nacionalnim parkom. Skupština Socijalističke Republike Crne Gore proširila je nacionalni park „Durmitor“ na kanjon Tare 03. februara 1978.

Opšta pravila ponašanja u prirodi:

- **HODAMO PUTEVIMA**

Iz sigurnosnih razloga i manjeg uticaja na prirodu, pratimo utabane ili označene staze. Ne hodamo pašnjacima, poljima, voćnjacima, ni u blizini pčelinjaka.

- **MOTORNIM VOZILIMA KREĆEMO SE SAMO PO PUTEVIMA**

Vožnja po prirodi izvan puteva predviđenih za to se ne preporučuje zbog uznemiravanja životinja, a u brojnim područjima je zabranjena. Vozilo je dozvoljeno zaustaviti ili parkirati samo unutar uskog pojasa izvan kolovoza.

- **KAMPUJEMO SAMO NA DOZVOLJENIM MJESTIMA**

Slobodno kampovanje u prirodi se ne preporučuje zbog uznemiravanja životinja, a u brojnim područjima nije dozvoljeno.

- **POŠTUJEMO PRIVATNO VLASNIŠTVO**

Objekte lovačkih društava i druge objekte dozvoljeno je koristiti samo uz dozvolu vlasnika.

- **ŽIVOTINJE NE UZNEMIRAVAMO**

Govorom ih upozoravamo na naše prisustvo i omogućavamo im da se udalje od nas. Životinjama se ne približavamo niti ih hranimo. Uznemiravanje divljih životinja u mirnim zonama, gnijezdima, brlozima, zimovalištima, hranilištima – je zabranjeno.

- **U SAKUPLJANJU SMO UMJERENI**

Šumsko cvijeće, gljive, plodovi i mahovina neophodni su za život šume, stoga je njihovo sakupljanje ograničeno propisima.

- **U ŠUMI JE ZABRANJENO PALITI VATRU**

Vatra uništava biljni i životinjski svijet.

- **NE OSTAVLJAMO TRAGOVE**

Sve otpatke ponesemo sa sobom i odložimo u za to namijenjene kante za otpad ili uređena reciklažna dvorišta. Nikada ih ne ostavljamo u prirodi.

O projektu

Naziv projekta: **“Bear in Mind: Bringing environmental actions for the biodiversity protection across the borders”** - Imaj na umu: Ekološke akcije za prekogranično očuvanje biodiverziteta

Akronim: **BEAR in Mind**

Vrijeme implementacije: **15.11.2019 – 15.05.2022.**

Ukupni projektni budžet: **434.287,85 EUR**

Financijska podrška Evropske Unije (85% ukupnog budžeta): **369.144,68 EUR**

Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija u Crnoj Gori (kroz Javni konkurs za raspodjelu sredstava za kofinansiranje projekata i programa nevladinih organizacija podržanih iz fondova Evropske unije za 2020. Godinu): **39.950,70 EUR**

Lokacije za sprovođenje aktivnosti:

Bosna i Hercegovina, NP Sutjeska i Park prirode Blidinje, Opštine: Jablanica, Mostar, Prozor/Rama, Tomislavgrad, Posušje, Gacko, Kalinovik, Foča.

Crna Gora, NP Durmitor, Park prirode Piva, Opštine: Plužine, Žabljak, Šavnik, Pljevlja, Mojkovac.

Websajt: **www.bearinmind.me**



Projekat implementiraju Centar za zaštitu i proučavanje ptica, kao glavni partner, u saradnji sa partnerima iz Bosne i Hercegovine: Ornitološko društvo „Naše ptice“ iz Sarajeva i Udruga za zaštitu okoliša i održiva razvitka „Naša baština“ iz Tomislavgrada. Krajnji korisnici i pridruženi partneri na projektu su administrativne jedinice četiri zaštićena područja u prekograničnom regionu CG-BiH: Javno preduzeće za nacionalne parkove u Crnoj Gori (NP Durmitor) i park prirode „Piva“ u Crnoj Gori, kao i nacionalni park „Sutjeska“ i park prirode „Blidinje“ u BiH.

Izrada ove informativne brošure ima za cilj da lokalnom stanovništvu približi vrijednosti zaštićenih područja u čijoj blizini žive, zatim važnost očuvanja staništa i životinjskih vrsta koje ih naseljavaju, kao i benefite suživota čovjeka i prirode i održivog korišćenja prirodnih resursa.

Projekat je u potpunosti osmišljen na način da zaštita biološke raznovrsnosti prekograničnog regiona Crna Gora – Bosna i Hercegovina bude centralna tema, i na taj način zaštititi vrste koje su karakteristične za taj region, kao i da osigura ekosistemske vrijednosti lokacija, posebno važnih šuma kao značajnog faktora, a kroz implementaciju čitavog niza aktivnosti kao što su jačanje kapaciteta administrativnih jedinica zaštićenih područja i civilnog sektora iz oblasti zaštite životne sredine, izrada monitoring protokola i planova upravljanja zaštićenim vrstama ptica i sisara u skladu sa direktivama EU i jačanje svijesti lokalnog stanovništva o benefitima koje donose visoki standardi kada je u pitanju zaštita ugroženih vrsta.

Izrada ove informativne brošure ima za cilj da lokalnom stanovništvu približi vrijednosti zaštićenih područja u čijoj blizini žive, zatim važnost očuvanja staništa i životinjskih vrsta koje ih naseljavaju, kao i benefite suživota čovjeka i prirode i održivog korišćenja prirodnih resursa.



**IMAJTE NA UMU BITNI
SMO ZA VAŠU ŠUMU!**



Finansira
Evropska unija



Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija



IPA CROSS - BORDER COOPERATION PROGRAMME
BOSNIA AND HERZEGOVINA - MONTENEGRO



CZIP



ORNITOLOSKO DRUŠTVO
**NAŠE
PTICE**



NASA BASTINA

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije i Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija u Crnoj Gori. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Centra za zaštitu i proučavanje ptica i ostalih partnera na projektu i nužno ne predstavlja stanovišta Evropske unije i Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija u Crnoj Gori.